

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

Examensarbete

Grundnivå, 15 högskolepoäng

Förskollärarytbildningen

Pedagogisk dokumentation i förskolan

– som grund för verksamhetsutveckling

Författare

Admira Bilalovic

Ranka Antunovic

Handledare

Agneta Jonsson

Examinator

Anders Eklöf

Pedagogisk dokumentation i förskolan

som grund för verksamhetsutveckling

Abstract

Syftet med denna kvalitativa intervjustudie är att undersöka hur ett antal förskollärare uttrycker sig om pedagogisk dokumentation, samt barns delaktighet i detta arbete. Genom att intervjua sex förskollärare fann vi att pedagogisk dokumentation används i förskolorna som ett kollektivt arbetsverktyg. Förskollärarna beskriver pedagogisk dokumentation i relation till den egna verksamheten och i relation till barns delaktighet, vilket förknippas med demokratibegreppet och ett samhällsperspektiv.

Förskollärarna i vår studie nämner vissa svårigheter i arbetet med pedagogisk dokumentation. De uttryckte att de stötte på både etiska och praktiska dilemman. Det handlar främst om förskollärarnas egen position i förhållande till barnen, samt vikten av att barnen inkluderas i dokumentationsprocessen. Det praktiska dilemmat knyts an till att det inte är enkelt att avgöra vad som ska synliggöras och att hitta en organisation som stödjer arbetet med pedagogisk dokumentation.

Samtliga förskollärare uttryckte att reflektion var en nödvändighet för att kunna bygga vidare på barnens kunskaper och skapa ett meningsfullt lärande.

Nyckelord: pedagogisk dokumentation, kommunikation, det kompetenta barnet, barns delaktighet, postmodern teori.

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Syfte	4
1.2 Frågeställningar	4
2. Tidigare forskning och teoretisk utgångspunkt	5
2.1 Från observation till pedagogisk dokumentation	5
2.2 Skillnad mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation	6
2.3 Pedagogisk dokumentation i dagens förskola	8
2.3.1 Det kompetenta barnet	8
2.3.2 Kommunikation, reflektion och utveckling	9
2.3.3 Möjligheter	10
2.4 Barns delaktighet och pedagogisk dokumentation	11
2.5 Dilemma	12
2.5.1 Etik och pedagogisk dokumentation	13
2.6 Teoretisk anknytning	15
3. Metod	17
3.1 Metodval	17
3.2 Semistrukturerade intervjuer	17
3.3 Urvalsgrupp	18
3.4 Etiska övervägande	18
3.5 Genomförande och bearbetning	19
3.6 Studiens tillförlitlighet	20
4. Resultat och analys	22
4.1 Som synliggörande	22
4.2. Som underlag för reflektion	23
4.3 Som förhållningssätt	25
4.4 Som verktyg för demokrati	27
4.5 Dilemma	29
4.5.1 Etiskt dilemma	29
4.5.2 Praktiskt dilemma	30

5. Diskussion	32
5.1 Metoddiskussion	32
5.2 Resultatdiskussion.....	33
5.2.1 Pedagogisk dokumentation i förhållande till verksamhet.....	35
5.2.2 Pedagogisk dokumentation i förhållande till barns delaktighet.....	36
5.2.3 Pedagogisk dokumentation i förhållande till samhälle.....	37
5.3 Slutord.....	39
6. Sammanfattning.....	41
Referenser	43
Bilaga 1	45
Bilaga 2	46

Förord

När vi påbörjade vår utbildning till förskollärare och i samband med vår första VFU-uppgift har vi hamnat i samma examineringsgrupp. Utan att vi kände varandra innan fortsatte vi samarbeta mer och mer och som en naturlig avslutning av utbildningen bestämde vi oss att skriva examensarbetet tillsammans.

Under denna process har vi fått stöd och uppmuntran av våra familjer och dem vill vi ge ett stort tack till. Vi vill också tacka de förskollärare som tog sin tid och ville ställa upp i vår studie. Ett särskilt tack till vår handledare Agneta Jonsson med alla de goda råden som vi fick under handledningstiden.

Linköping, maj 2015

Admira & Ranka

1. Inledning

En dokumentation i förskolesammanhang innebär insamling av material om vad barnen säger och gör, barnens arbete och hur förskollärare relaterar till barnen och deras arbete. I samband med det blir förskollärarens uppgift att skapa utrymme för meningsfulla sammanhang där barnen kan utforska de frågor och tankar de har. ”Dokumentation blir pedagogiskt först när den sätts in och får verka i ett pedagogiskt sammanhang” (Wehner-Godée 2010 s.11).

I den reviderade läroplanen för förskolan har det tillkommit ett avsnitt som handlar om uppföljning, utveckling och utvärdering.

Förskolans kvalitet ska kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas. För att utvärdera förskolans kvalitet och skapa goda villkor för lärande behöver barns utveckling och lärande följas, dokumenteras och analyseras (Skolverket 2010 s.14).

Vidare framkommer det att ”kunskap om varje barns erfarenheter, kunnande och delaktighet” (Skolverket 2010 s. 14) behövs för att kunna utmana barn och skapa goda villkor för deras lärande. Begreppet pedagogisk dokumentation står inte någonstans i läroplansmål eller riktlinjer. Genom vår tolkning av avsnittet kan vi ändå utläsa samband i begreppen ”utforskande, frågor, erfarenheter och engagemang” (Skolverket 2010 s. 14).

Förskolans läroplan uttrycker också att arbetslaget ska ”dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla barns delaktighet och inflytande i dokumentation” (Skolverket 2010 s.15).

Skolverket (2012) belyser att det mest framträdande sättet att dokumentera är pedagogisk dokumentation som har fått en prioriterad position i många av landets förskolor och där det finns stora satsningar på att utbilda personal i de tankesätt och de arbetsverktyg som hör ihop med detta. Med bakgrund i detta resonemang väljer vi att skriva om pedagogisk dokumentation för att vinna insikt och få kunskap om hur pedagogisk dokumentation används i förskolan. Vi är även intresserade av att ta reda på hur förskollärarna ser på barns delaktighet i samband med pedagogisk dokumentation.

1.1 Syfte

Syftet med vår studie är att undersöka hur ett antal förskollärare uttrycker sig om pedagogisk dokumentation, samt hur de uttrycker sig om barns delaktighet i detta arbete.

1.2 Frågeställningar

- Hur beskriver förskollärare arbetet med pedagogisk dokumentation?
- Hur beskriver förskollärare barns delaktighet i pedagogisk dokumentation?

2. Tidigare forskning och teoretisk utgångspunkt

I följande kapitel belyser vi begrepp som ”barnobservation” och ”pedagogisk dokumentation”, samt skillnad mellan ”dokumentation” och ”pedagogisk dokumentation”. Vidare beskriver vi pedagogisk dokumentation i dagens förskola och dess betydelse för förskolans pedagogiska verksamhet. I detta kapitel tar vi även upp barns delaktighet i pedagogisk dokumentation, möjligheter och dilemma i arbete med pedagogisk dokumentation, samt hur etiska aspekter kring pedagogisk dokumentation framställs i litteratur och forskning. Sist väljer vi att redogöra för postmodern teori som vi anser relevant för vårt undersökningsområde.

2.1 Från observation till pedagogisk dokumentation

Förskolans historiska utveckling har dominerats av olika synsätt på barns utveckling, kunskap och lärande. Detta har påverkat syftet med olika sätt att observera och dokumentera barn i förskolans verksamhet.

Dominerande sätt att observera och dokumentera barn inom förskolan enligt Dahlberg et al. (2001) och Lenz Taguchi (1997) har under en lång tid starkt präglats av ett utvecklingspsykologiskt perspektiv som följde en förutbestämd utvecklingsgång. Barn observerades och kategoriserades beroende på hur de bedömdes i förhållande till det som ansågs vara normalt i en viss ålder, mest med fokus på deras motoriska, språkliga, sociala och kognitiva utveckling. Med utgångspunkt i ett sådant perspektiv produceras en linjär och endimensionell pedagogik enligt Lenz Taguchi (2013), en pedagogik som varken innefattar eller inkluderar mångfald av människors identiteter eller sammanhang, eller den komplexitet av olika kunskaper som i dag finns om barns lärande och utveckling.

I dag talar man inte om barns lärande och utveckling i utvecklingspsykologiska termer skriver Sheridan & Pramling Samuelsson (2009). Bilden av det generella barnet förkastades och en ny konstruktion av barnet som en medkonstruktör av kunskap, kultur och identitet trädde fram. Dahlberg et al. (2001 s.77) nämner denna konstruktion av barnet med Malaguzzis ord ”rik på möjligheter, starkt, kraftfull, kompetent.”

Sheridan & Pramling Samuelsson (2009) hävdar att förändrad syn på barn, lärande och utveckling har lett till ett förändrat arbetssätt. Det talas inte längre om observationer, man talar istället om dokumentation, även om observationen tar en central plats i dokumentationen. Författarna skriver att kunskap som pedagoger får genom att dokumentera och analysera kan användas för att utmana barns lärande vidare, men även höja verksamhetens kvalitet. Som en följd av detta har dokumentation fått en prioriterad plats i förskolan, som enligt Lenz Taguchi (1997) har för syfte att synliggöra och förstå läroprocesser i verksamheten. I linje med detta anser Sheridan & Pramling Samuelsson (2009) att pedagogerna behöver utveckla egna kompetenser och ett gediget kunnande när det gäller att dokumentera, analysera och dra slutsatser.

2.2 Skillnad mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation

Dokumentation innebär ”att insamla och sammanställa information” (Vallberg Roth & Månsson 2010 s.231). Detta kan göras på olika sätt, till exempel genom att filma, fotografera, göra anteckningar, observera, göra ljudupptagningar osv.

Förutom att samla och sammanställa, handlar dokumentation enligt Sheridan & Pramling Samuelsson (2009) om att analysera och kategorisera för att göra någonting synligt. Författarna framhåller att dokumentation av pedagogiska processer har som syfte att finna argument för hur något är, förhåller sig eller uttrycker sig. Dahlberg et al. (2001) skriver att själva dokumentationen är ett viktigt redskap för att kunna återkomma och återuppleva dokumenterade händelser, och på detta vis får dokumentation ett retroaktivt perspektiv. Därmed blir också dokumentationen ett redskap för att bevara viktiga ögonblick, där den kan ha beskrivande karaktär, som en redogörelse eller som en sammanfattning av ett arbete. Dokumentation betraktas ofta som en slutprodukt, vilket betyder att ett visst mål och resultat är uppnått, vilket dokumentation kan illustrera och bevisa (Sheridan & Pramling Samuelsson 2009).

Dokumentation som begrepp kan tolkas på olika sätt. Dokumentation kan handla om att samla in information, som Vallberg Roth & Månsson (2010) skriver, för att kartlägga (t.ex. IUP-individuella utvecklingsplaner och TRAS- tidig registrering av barnens språkutveckling) eller för att använda dokumentation som ett viktigt kollektivt och reflekterande arbetsverktyg med

syfte att vidareutveckla verksamheten. Pramling Samuelsson & Sheridan (2009) lyfter fram att dokumentationen kan vara ett viktigt underlag och användas som en ingång till lärande.

Genom att använda det dokumenterade materialet för att synliggöra lärprocesser och för att diskutera, reflektera och föra en dialog kring verksamheten, blir dokumentationen pedagogisk, skriver Lenz Taguchi (1997). I likhet med författaren hävdar Åsen & Vallberg Roth (2012) att om den pedagogiska verksamheten ska utvecklas kvalitetsmässigt måste den bli synlig och bli en reflexiv diskurs kring verksamheten där olika grupper kan involveras.

Enligt Dahlberg & Elfström (2014) inkluderar pedagogisk dokumentation till skillnad från dokumentation, didaktiska frågor som vad som synliggörs, hur det synliggörs och varför det synliggörs i verksamheten. Vidare skriver författarna att det skapas förutsättningar för att utmana den traditionella utvecklingspsykologins linjära och universella tänkande och föreställningar kring vad ett barn är, kan vara och borde vara. Dahlberg et al. (2001) menar att dialogen som pågår mellan barnen, pedagogerna, föräldrarna och andra intresserade aktörer bidrar till synliggörande av många olika röster och därmed en mångfald av olika perspektiv. Enligt författarna handlar det om att se och problematisera det förgivet tagna och öppna andra sätt att se och förstå barn, kunskap och lärande.

Utifrån ovanstående tolkar vi att det finns vissa likheter och skillnader mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation. Den huvudsakliga skillnaden är att dokumentation är mer inriktat på mål och resultat och kan betraktas som en slutprodukt där betoning ligger på att se lärandeprocesser och utvärdera verksamheten med syfte att förändra den. Pedagogisk dokumentation å andra sidan fokuserar mer på reflektion, synliggörande av lärandeprocesser och i samband med detta utmanande av dominerande diskurser kring syn på barn, kunskap och lärande.

Gemensamt för både dokumentation och pedagogisk dokumentation är förändring och utveckling. Dokumentations syfte är att förändra det som anses behöva förändras för att kunna utveckla verksamhet och för att få syn på barns lärande. Pedagogisk dokumentation kan istället ses mer som utforskande av den egna verklighet där barnen och pedagoger ger sig ut i upptäcktsfärd tillsammans. På så sätt återknyts dokumentation till barn och barnen blir delaktiga, mer engagerade och förstå att de kan påverka sin situation, vilket kan ses utifrån ett samhällsperspektiv.

2.3 Pedagogisk dokumentation i dagens förskola

I dag är det många förskolor som inspireras av Reggio Emilias pedagogiska inriktning i sitt arbete med pedagogisk dokumentation. Dahlberg et al. (2001 s.216) beskriver pedagogisk dokumentation som ”ett redskap för reflektion över pedagogisk praktik, och som ett medel för konstruktioner av en etisk relation till oss själva, till den Andre och världen.”

Pedagogisk dokumentation hjälper till att visualisera barnens lärandeprocesser, deras sökande efter mening och deras sätt att konstruera kunskap. Kunskap som pedagoger kan få om och av barn anses enligt Lenz Taguchi (1997) lika viktigt som den kunskap som vuxna kan ge barn.

2.3.1 Det kompetenta barnet

Lärare som inspireras av Reggio Emilias pedagogik försöker se och förstå vad som pågår i det pedagogiska arbetet och vad barnen är kapabla till utan att ha förutbestämda uppfattningar och normer skriver Wehner-Godée (2010). Barn benämns i termer som ”det rika barnet”, ”det kompetenta barnet” och ”barnet med hundra språk” (Dahlberg et al. 2001; Vallberg Roth & Månsson 2010). Utifrån detta framhåller Lenz Taguchi (1997) och Dahlberg et al. (2001) vikten av att se till barnens inneboende förmågor och rättigheter och att varje barn bemöts som unik med oändliga möjligheter. Det är en bild av barnet som subjekt med en central position i förskolans verksamhet. Vidare poängterar Lenz Taguchi (1997) att i Reggio Emilias pedagogik ses barngruppen som en resurs där pedagogerna synliggör barnens olika tankar och teorier som barn konstruerar och som kan likna de vetenskapliga. Detta möjliggör att arbeta fram kooperativa lösningar eller teorier kring ett problem och locka fram flera idéer och tankar, vilket kan sammankopplas med Dahlbergs et al. (2001 s. 86) uttryck ”ett aktivt och problemlösande barn” med rätt att använda alla sinnen och uttrycka sig i alla språk. I samband med detta talar Wehner-Godée (2010) om ”agerandets pedagogik” som innebär att barnens egna aktiviteter, vad de gör och säger finns i fokus.

Med bakgrund i ovanstående tolkar vi att det kompetenta barnet är aktivt och skapar sin egen kunskap om världen i dialog med sin omgivning. Pedagogens uppgift blir då att vara medkonstruktör och medforskare.

2.3.2 Kommunikation, reflektion, utveckling

Flera forskare (Dahlberg et al. 2001; Emilsson & Pramling Samuelsson 2012; Lenz Taguchi 1997; Åsén & Vallberg Roth 2012) beskriver pedagogisk dokumentation som ett kollektivt arbetsverktyg som bygger på gemensamt reflektionsarbete.

Vallberg Roth & Månsson (2010) beskriver att dokumentation i form av text, fotografier, videoinspelningar och barnens egna alster möjliggör att kommunicera tillbaka till barnen genom att berätta eller läsa upp vad de har sagt eller gjort. Det är ett sätt att minnas, återbesöka, känna igen och reflektera över sina lärandeprocesser för att komma vidare. I samband med detta påvisar författarna vikten av att i gemensamma reflektioner utveckla icke-värderande samtal och skapa ömsesidig förståelse kring olika sätt att tänka.

Ovanstående resonemang kopplas samman med/till Dahlberg et al. (2001) förklaring att pedagogisk dokumentation består av två delar: ett innehåll (samlad material) och en process (samtal och reflektion). Dahlberg & Elfström (2014) visar, att en viktig utgångspunkt i arbete med pedagogisk dokumentation är lyssnande och synliggörande.

Pedagogisk dokumentation som kommunikation, reflektion och utveckling kan ställas i relation till Dahlbergs & Elfströms (2014) resultat av pedagogisk dokumentation där författarna beskriver tre konstruktioner av pedagogisk dokumentation: pedagogisk dokumentation som reflekterande praktik och formativ utvärdering, pedagogisk dokumentation som redskap för att utmana dominerande diskurser och pedagogisk dokumentation som transformativ kraft.

Dahlberg et al. (2001) lyfter upp meningsskapande som en viktig aspekt i arbetet med pedagogisk dokumentation, som möjliggör att själva komma fram till och bedöma vad som pågår i den egna praktiken utan en på förhand bestämd ram av förväntningar och normer. Vidare beskriver författarna pedagogisk dokumentation som en visualiseringsprocess som inte motsvarar en sann verklighet utan det är en social konstruktion som produceras i tolkningsaktiviteter.

I sin studie undersökte Buldu (2010) värdet av pedagogisk dokumentation som en formativ bedömning och fann att pedagogisk dokumentation hjälpte pedagogerna att få en djupare

förståelse för barns kunskaper och färdigheter. Arbete med pedagogisk dokumentation resulterade i en gemenskap och meningsfull dialog mellan barn och pedagoger, men även föräldrar. Bjervås (2011) beskriver i likhet med Buldus (2010) studie att pedagogisk dokumentation ur en förskollärares perspektiv och förklarar att pedagogisk dokumentation synliggör barns meningsskapande men även deras lärandeprocesser. I samband med detta ses pedagogisk dokumentation som ett stöd för pedagoger så att de får möjlighet att bemöta varje enskilt barns erfarenheter, behov och förutsättningar för att sedan kunna stödja och utmana barnens meningsskapande.

Utifrån ovanstående kan en tolkning av pedagogisk dokumentation förklaras som förändringsarbete och relateras till Lenz Taguchis (1997 s.13) beskrivning ”ett aktivt omskapande av den egna praktiken med utgångspunkt från i första hand barnen.”

Sammanfattningsvis visar forskningen att pedagogisk dokumentation inte är ett entydigt begrepp. Det som kan fastställas är att pedagogisk dokumentation kan bidra med ny kunskap om läroprocesser och öppnar upp för förändringar av den pedagogiska verksamheten där olikheter och fler perspektiv välkomnas. I samband med detta understryker Åsén & Vallberg Roth (2012) betydelsen av pedagogisk dokumentation som ett kollektivt utvärderingsinstrument för att skapa en övergripande bild av verksamheten. Detta kan relateras till en allt starkare fokusering på förskolans pedagogiska uppdrag, samt utvärdering kopplad till livslångt lärande.

2.3.3 Möjligheter

Pedagogisk dokumentation är ett viktigt redskap för att göra lärandeprocesser synliga där fokus ligger på gemensamma reflektioner där en mångfald av olika röster synliggörs (Lenz Taguchi 1997). På detta vis skapas nya vägar för kunskapskonstruktioner samtidigt som den pedagogiska dokumentationen öppnar upp för utövande av demokrati (Dahlberg et al. 2001).

Wehner-Godée (2010) framhåller att pedagogisk dokumentation är ett arbetsverktyg där lärarna och barnen kan kliva in i ”händelsernas centrum” med kommunikationen i fokus. På detta vis kan dialogen kring dokumentationen bidra till att barnens utforskande, frågor, teorier och hypoteser kring samma innehåll blir synliga för barn, pedagoger, föräldrar och andra i deras omgivning. På så sätt öppnas nya vägar som kan berika kunskapsskapande processer, med barnen som utforskare och pedagogerna som har en medforskande roll (Lenz Taguchi

1997).

Dahlberg et al. (2001) skriver att själva dokumentationen är betydelsefull för att kunna återkomma och återuppleva dokumenterade händelser, med syfte att minnas, och även som Wehner-Godée (2010) skriver, att komma vidare. På detta vis blir pedagogisk dokumentation en länk som möjliggör att se ett samband mellan det som har hänt till det som kommer att hända. Detta kräver, som Dahlberg et al. (2001) skriver, att pedagogerna aktivt arbetar med att skapa förutsättningar för att dokumentera och reflektera kring det dokumenterade materialet.

Även Buldu (2010) forskning kring pedagogisk dokumentation har visat möjligheter och fördelar: det ökar barnens delaktighet, kommunikation, intresse och motivation för lärande. Fördelar som pedagogerna upplevde är även kopplade till pedagogernas utveckling i sin professionella roll. Genom de egna reflektionerna och genom reflektioner med sina kollegor kunde de se hur de organiserade och agerade i själva undervisningen. I denna forskningsstudie visar Buldu (2010) att pedagogisk dokumentation främjar meningsfull dialog mellan barn och lärare, samt föräldrarnas möjlighet att få en bättre insyn i det som pågår i verksamheten.

Med hjälp av pedagogisk dokumentation fås, enligt Åsén & Vallberg Roth (2012) en systematisk kunskap om verksamheten, som i sin tur kan utnyttjas för verksamhetens förnyelse och utveckling.

2.4 Barns delaktighet och pedagogisk dokumentation

Barns delaktighet och inflytande handlar om barnens rätt att uttrycka sin mening och bli hörda. Detta synsätt ligger till grund i förskolans praktik och uttrycks i förskolans läroplan (Skolverket 2010). Åsén & Vallberg Roth (2012) redovisar en intervjustudie där de lyfter fram hur barnens röster kan höras genom att låta barnen berätta i bilder vad de gillar och inte gillar på sina förskolor. Fotografier, ljudupptagningar och filmsekvenser är ett sätt att återlämna dokumentation till barn och speciellt viktigt när det gäller små barn som inte reflekterar verbalt.

Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) diskuterar barns rätt till delaktighet utifrån två aspekter: som ett värde och en pedagogisk fråga. Delaktighet som värde grundas på etiska ställningstagande där barnen ges rätt att uttrycka sin mening i olika kontexter och där barnens sätt att tänka och förstå utgör en värdefull dimension enligt författarna. Delaktighet som pedagogik vilar också på etisk ställningstagande, men har en djupare innebörd. Författarna

beskriver den som barnens sätt att förstå och uttrycka sig, vilket får en viktig betydelse och tas tillvara i utformningen av verksamhetens både form och innehåll.

Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) framhåller att barnen blir delaktiga när de bemöts på ett respektfullt sätt där deras intresse, erfarenheter och sätt att förstå sin omvärld sätts i fokus. I likhet med författarna tolkar vi att det handlar om vuxnas förmåga att närma sig barns perspektiv. Med andra ord dokumentation som tar avstamp i barns perspektiv och återförs till barnen skapar en förskolepedagogik som bejakar barns rättigheter och ge dem möjligheter till delaktighet. På så sätt blir barnens röster bärande i planering av förskolans innehåll, arbetssätt och lärande miljö.

Även Dahlberg et al. (2001) framhåller att den pedagogiska dokumentationen som används i förskolan ger barnen en stor möjlighet till deltagande och reflektion i sitt lärande. Genom att kommunicera tillsammans med andra barn och pedagogen kring sina egna och andras erfarenheter och kunskaper kan barnen bli delaktiga i sitt eget och andras lärande, vilket öppnar en väg för att få mening i pedagogiskt arbete enligt författarna.

Med utgångspunkt i ovanstående förknippas barns delaktighet med begrepp som samspel, lyssnande, kommunikation och respekt i en gemenskap. Det handlar om barns rättigheter, dvs. att "bli deltagande subjekt" och "bli lyssnade på utifrån egna premisser (Pramling Samuelsson & Sheridan 2003 s.80). Detta kan ställas i relation till Bjervås (2011) studie, där hon undersökte lärarnas yttrande om barn med utgångspunkt från pedagogisk dokumentation. Författaren fann ett pendlande mellan två diskurser "barnet som person" där lärarna placerade förmågor hos barnet och "barnet som position" innefattar barnet som antingen kan begränsas eller ses som resurs beroende på sammanhanget som skapas runt det barnet. Detta kan tolkas som att barnen är kompetenta och att lärarnas ansvar är att skapa förutsättningar där dessa kompetenser kan komma fram så att barnen kan vara delaktiga, utvecklas och lära sig.

2.5 Dilemma

Dahlberg et al. (2001) problematiserar arbetet med pedagogisk dokumentation. Detta utifrån ett ställningstagande där lärarnas position i förhållande till barnen kan karakteriseras som ett maktutövande. Vidare skriver författarna att barnens olika förmågor, som samarbete, empatisk förmåga och känslor, kan bli ett föremål för granskning och styrning med hjälp av

pedagogiskt dokumentation. I samband med detta framhåller de vikten av att i arbete med pedagogisk dokumentation arbeta medvetet genom att ha ett kritiskt förhållningsätt. Detta för att motverka pedagogernas möjlighet att utöva makt och styra över barnen. Även Bjervås (2011) framhåller att det har börjat växa kritiska röster kring pedagogisk dokumentation. Genom att synliggöra barnen inför andras blickar anser författaren att barnet som subjekt blir ett föremål för bedömning och granskning. Som Emilsson & Pramling Samuelsson (2012) skriver, kan barnen till exempel börja utvärdera varandra, eller bli tillfrågade av andra att utvärdera sig själva inför andra.

Pedagogisk dokumentation lyfter även fram det kompetenta barnet, vars intresse, förmågor och styrkor synliggörs på olika sätt. Emilsson & Pramling Samuelsson (2012) framhåller, utifrån den gjorda studien, att pedagogernas synliggörande av dessa kan leda till att barnen skapar en prestationskultur. Detta kan i sin tur innebära att barnen känner sig värdesatta och försöker göra det som läraren förväntar sig av dem. Därmed ställer Emilsson & Pramling Samuelsson (2012) frågan angående konsekvenser som kan uppstå när barnen inte klarar av att uppfylla de krav som de upplever ställs på dem.

Buldu (2010) har genom sin forskning visat att arbete med pedagogisk dokumentation kan skapa olika typer av problematik. Dels kan det uppfattas som tidskrävande att dokumentera, men det kan också vara svårt att dokumentera samtidigt som man ska vara aktiv i själva undervisningen. Vidare framhåller författaren att barn som inte har erfarenhet av att bli dokumenterade kan påverkas och uppföra sig annorlunda då de dokumenteras. Detta kan i sin tur inverka negativt på de lärandeprocesser som barnen är involverade i. För att kunna dokumentera krävs det att pedagoger observerar skriver Sheridan & Pramling Samuelsson, (2009) vilket enligt Lindgren & Sparman (2003) kan vara ett kritiskt moment. Författarna menar att tolkningar kan lätt bli bedömningar, även om pedagoger inte har den avsikten när de dokumenterar.

2.5.1 Etik och pedagogisk dokumentation

Lindgren & Sparman (2003) har i sin forskning uppmärksammat vikten av att införa etiska diskussioner i arbetet med pedagogisk dokumentation. Detta utifrån att pedagogisk dokumentation förutsätter synliggörande av pedagogisk verksamhet och därmed även synliggörande av det enskilda barnet. Författarna skriver att barnen kan reagera olika när de

dokumenteras och att de inte alltid är positiva till att vara med under själva dokumentationen. Processen kan också upplevas störande för barnens lek eller andra pågående aktiviteter. Vidare skriver de att pedagogerna behöver ha samma etiska förhållningssätt som forskarna har när de forskar i samband med förskolan. Detta innebär bland annat att de måste ha barnens samtycke innan de påbörjar dokumentationsprocessen. Genom att synliggöra barnen med hjälp av det visualiserade materialet som sätts upp på vägarna, fostras barnet i en kultur att de är ”både betraktade och betraktare i relation till andra barn”(Lindgren & Sparman 2003 s. 62), samtidigt som vuxna alltid tilldelas en position som betraktare. Författarna beskriver det som en asymmetrisk position som gäller i relationen mellan barn och vuxna och att barnen ges en underordnad position i förhållande till vuxna. När barnen samtidigt reflekterar kring det dokumenterade materialet sinsemellan kan de tilldelas en roll som leder till att de börjar utvärdera varandra, alternativt att de blir tillfrågade att utvärdera sig själva inför andra.

Enligt Lindgren & Sparman (2003) att det är viktigt att vara medveten om vad barnen upplever när de synliggörs inför andra barn, pedagoger och föräldrar. Därför är det viktigt att vara lyhörd för barnens egna önskemål om att bli dokumentera, samt formulera en egen pedagogisk hypotes som vilar på en demokratisk grund och är förankrad i förskolans läroplan betonar Wehner-Godée (2010).

Sammanfattningsvis ger den redovisade forskningen en övervägande positiv bild av pedagogisk dokumentation men pekar samtidigt på dilemman. Flera studier understryker att pedagogisk dokumentation är ett nytt sätt att se på barn och deras lärande. Pedagogisk dokumentation skapar en gemenskap hos barn och ökar deras delaktighet. I samband med detta har barns perspektiv blivit framlyft, vilket betyder att barns delaktighet har fått djupare innebörd i syfte att få syn på barns meningsskapande. Å andra sidan visar sig att arbete med pedagogisk dokumentation inte är problemfritt. Problematiken är relaterad till etiska och praktiska dilemma. Det etiska dilemman handlar främst om att synliggörande av barn kan leda till värderingar och bedömningar av barnen, särskilt med tanke på vuxnas maktposition. Forskningen visar på att det är viktigt att vara medveten om vilken position tilldelas barnen och hur de involveras i dessa dilemma, samt att tillämpa ett respektfullt förhållningssätt i arbete med pedagogisk dokumentation. Det praktiska dilemman är mer inriktat på organisatoriska problem som t ex. att dokumentationsprocess kan upplevas som störande, skapa distans och passiva pedagoger.

2.6 Teoretisk anknytning

I vår studie väljer vi att inspireras av ett postmodernt perspektiv, eftersom detta perspektiv lyfter fram en syn på barn, kunskap och lärande som kan sammankopplas med vår syn på det komplexa arbetet med pedagogisk dokumentation. För att kunna få en klarare bild av vad det postmoderna perspektivet innebär kommer vi att göra en kort jämförelse med det modernistiska perspektivets syn på barn, kunskap och lärandet.

Moderniteten växte fram under upplysningens tid och följde industrisamhällets utveckling. Huvudmålet var att lyfta fram vetenskap, förnuft och en objektiv syn på en verklig värld som finns ”därute” och väntar på att bli upptäckt (Dahlberg et al. 2001). Utifrån detta synsätt om en vetbar värld med universella sanningar, lyftes vetenskapen fram som något som enbart ska ge en sann bild om omvärlden. Därmed kan även kunskap ses som objektiv, absolut, universell och oföränderlig. Utifrån detta tankesätt växte även en syn fram på människan som natur, som utvecklas oberoende av sammanhang och relationer. Denna syn på verkligheten har skapat en strävan efter, som Dahlberg et al. (2001) skriver, kategoriseringar och klassificeringar som underlättar beskrivningen och analyseringen av verkligheten. Till exempel vad som är rätt eller fel, normalt eller onormalt m.m. Som en följd av detta växte ett mer normativt synsätt på barn och barns utveckling, något som Dahlberg et al. (2001) kallar, ett vetenskapligt barn. Det normativa barnet blev ett mått för det som ansågs som normalt för varje stadium av barnens utveckling. Att barnen betraktades som objekt för normalisering, ledde till framväxten av en syn på barn som ”fattiga, svaga och passiva” (Dahlberg et al. 2001 s. 74). Detta ledde till uppfattningar att barnen behövde fyllas med den kunskap som vuxna ville att de skulle lära sig.

Postmodernitetens företrädare kritiserar denna syn på barn, och istället talas det om det ”rika” och kompetenta barnet som redan från början från att de föds har förmågor att lära sig och skapa mening. Genom att barnen ingår i relationer med sin omvärld ses de som lärande individer och inte passiva mottagare. I detta sammanhang hävdar Dahlberg et al. (2001 s. 77) att lärande inte är en ”individuell och kognitiv handling” utan ska ses som en kooperativ aktivitet där kommunikationen är central. Barnet skapar egen kunskap och mening genom att ingå i relationer och dialog med både andra barn och vuxna. Här handlar inte själva lärandet om kunskapsöverföringar där lärarna ska leverera färdiga svar, utan om att barnen aktivt

deltar och ”konstruerar kunskap, skapar mening i sin värld” (Dahlberg et al. 2001 s.77). I detta sammanhang framhåller författarna att utifrån ett postmodernt perspektiv gäller en syn på kunskap som föränderlig, där kunskap alltid ses som provisorisk och under konstruktion. Detta innebär att kunskapsprocesser är i ständig rörelse där varje ny erfarenhet påverkar individen och förändrar den. Därmed är det viktigt att bygga en pedagogik där en mångfald av olika perspektiv synliggörs där barnen ses som medkonstruktörer av kunskap och kultur och identitet.

Med utgångspunkt i ovanstående kommer vi att använda postmodern teori med inspiration av Dahlbergs & Elfströms (2014) tre konstruktioner av pedagogisk dokumentation: *som reflekterande praktik och formativ bedömning, som redskap att utmana dominerande diskurser och som transformativ kraft*. Med dessa teoretiska begrepp tolkar vi de kategorier vi identifierar i vårt empiriska material. Utifrån det postmoderna perspektivet ses kunskap som social konstruerad och föränderlig. Detta har enligt vår tolkning samband med ovan nämnda konstruktioner av pedagogisk dokumentation för att de bygger på deltagarnas kommunikation, olika tolkningar, erfarenhetsutbyte och kollektivt förändringsarbetet. Med andra ord det är människorna själva som skapar samband, mening och förbindelser mellan sina erfarenheter och den nya kunskap som skapas.

3. Metod

I detta kapitel presenterar vi metodval, urvalsgrupp, forskningsetiska principer, tillvägagångssätt, för att avslutningsvis föra ett resonemang om studiens tillförlitlighet.

3.1 Metodval

Med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar valde vi att använda oss av kvalitativa intervjuer för att få personliga och djupgående svar kring det vi valde att skriva om, vilket enligt Denscombe (2009) leder till detaljerade data.

Kvalitativa undersökningsmetoder strävar efter att få en förståelse för andra människors subjektiva upplevelser och erfarenheter. Denscombe (2009) framhåller att studier som baseras på kvalitativa intervjuer går mer på djupet, vilket underlättar tolkning och förståelse av det som undersöks. På så sätt ökas informationsvärdet och skapas en grund för mer fullständiga uppfattningar. I vårt fall ville vi närmare undersöka hur pedagogisk dokumentation tar sig uttryck i förskolan, samt hur barns delaktighet gestaltas i förskolläraarnas arbete med pedagogisk dokumentation.

3.2 Semistrukturerade intervjuer

Intervjuerna som är bestämda i förhand och inbokade vid en lämplig tidpunkt och plats ger enligt Denscombe (2009) hög svarsfrekvens, samt att de anses som den mest flexibla metoden. Därför har vi valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer eftersom vi anser att semistrukturerade intervjuer lämpar sig bäst för att uppnå studiens syfte och få svar på frågeställningar.

Semistrukturerade intervjuer utgår från färdiga frågeområde där det finns en flexibilitet när det gäller ämnens ordningsföljd, vilket möjliggör att respondenten utvecklar sina synpunkter och berättar mer utförligt. En nackdel med öppna frågor kan vara att svaren som respondenten ger inte passar inom studiens ramar. Därför är det viktigt som Denscombe (2009) påvisar att vara en uppmärksam och lyhörd intervjuare som känner till när det är nödvändigt att driva på information för att få ut så mycket som möjligt av intervjun.

3.3 Urvalsgrupp

Vår urvalsgrupp består av sex förskollärare som arbetar inom olika kommunala förskolor i två olika områden i samma kommun. Förskolorna som vi valde och förskollärarna som vi intervjuade hade vi på ett eller annat sätt varit i kontakt med tidigare.

Våra respondenter är förskollärare, vilket vi anser har betydelse för vår studie för att det står i förskolans läroplan att det är förskollärarna som har det pedagogiska ansvaret för att barnens lärande och utveckling dokumenteras (Skolverket 2010). Det är förskollärarnas ansvar att ta till sig läroplans uppdrag om dokumentation, samt sätta detta i relation till att utveckla och höja kvaliteten i förskolans pedagogiska verksamhet.

Förskollärarna valdes medvetet och enligt Denscombe (2009) bygger detta på att de medvetet valda människorna har specifika kunskaper, dvs. de har något speciellt att bidra med, har en unik position eller inblick.

3.4 Etiska övervägande

I vår studie har vi gjort etiska ställningstaganden genom att följa forskningsetiska principer från Vetenskapsrådet (2010) gällande informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet innefattar att vi har informerat våra respondenter om syftet med vår studie och vilka villkor som gäller för deras deltagande. Därmed informerades de om deras viktiga betydelse för vår studie, samt att deltagandet är frivilligt och att de kan avbryta sin medverkan om de önskar. Första kontakten togs via telefon och sedan skickades ett följebrev där de fick skriftlig information om vår studie och intervjuerna. Vi har fått respondenternas samtycke om deltagande i vår studie och vi har också fått samtycke vad gäller inspelningar, som efter studiens slutförande ska raderas. Hänsyn har även tagits till, och vi har informerat våra respondenter om konfidentialitetskravet dvs. att deras deltagande är anonymt. När det gäller nyttjandekravet har vi också informerat våra respondenter att all insamlad data enbart kommer att användas för vår studie och inte lånas ut eller användas till något annat syfte.

3.5 Genomförande och bearbetning

Förskollärarna kontaktades via telefon och fick information om studiens syfte via mail. Med förskollärarna bestämde vi när och var intervjuerna skulle äga rum. De intervjuades på sina arbetsplatser vilket vi tolkade som bekvämt och naturligt för dem. Under intervjuerna satt vi mitt emot varandra, för det mesta ostört i ett avskilt rum. Denscombe (2009) framhåller vikten av att arrangera placeringen i intervjulokalen så att detta tillåter ögonkontakt, men utan känsla av konfrontation som lätt kan uppstå i en sådan situation. Vi genomförde personliga intervjuer där vi intervjuade tre respondenter var. Intervjutiderna varierade mellan 30-60 minuter.

Vi utformade tillsammans en intervjuguide med frågor och följdfrågor med utgångspunkt i våra två frågeställningar. Dessa diskuterades noga för att intervjuerna skulle genomföras så likvärdigt som möjligt. Frågorna ställdes för det mesta i samma ordning för att underlätta bearbetning av de olika svaren vi fick. Respondenterna fick tid och utrymme att utveckla sina idéer och tala mer utförligt. Tystnaden som uppstod i samtalen respekterades, samt att vi förhåll oss neutralt och försiktigt till de uttalande respondenterna gav. Intervjuerna avslutades genom att respondenterna gavs möjlighet att lägga till någonting som de ansåg var viktigt och som vi eventuellt hade missat att fråga.

Under intervjuerna har vi använt oss av ljudupptagningar med mobiltelefon. På så sätt kunde vi engagera och koncentrera oss på vad respondenterna sa och utifrån detta ställa följdfrågor för att få djupare information. Ljudupptagningar erbjuder enligt Denscombe (2009) ett permanent och fullständig material, samt att det är lättare att transkribera en intervju för att det involverar bara en deltagare. Nackdelen är att icke-verbala kommunikation och andra kontextuella faktorer missas. Ljudupptagningarna transkriberades ordagrant och skrevs ut för att skaffa en överblick. Detta upplevdes som väldigt tidskrävande arbete, men å andra sidan fick vi ett värdefullt underlag för vår studie.

Det transkriberade materialet bearbetade vi tillsammans genom att läsa flera gånger, hitta likheter, skillnader och mönster. Meningar och nyckelord som var relevanta för vårt syfte och frågeställningar markerades i texten med blyertspenna. Efteråt delade vi in data i olika tema och skapade kategorier som markerades med olika färgpennor. Vi diskuterade tillsammans vad vi ville lyfta upp i varje kategori. Innan data kan användas i forskningssyfte måste det bearbetas och sorteras på ett sätt som gör det tillgängligt för analys (Denscombe 2009).

3.6 Studiens kvalitet

I vår studie har vi använt oss av en kvalitativ metod, semistrukturerade intervjuer, där vi till skillnad från kvantitativa metoder, inte redovisar våra svar med siffror, utan genom att vi har arbetat med att tolka innebörden i de intervjuandes svar. Trost (2010 s.133) framhåller att det är viktigt att den insamlade empirin är ” trovärdig, relevant, adekvat etc.” I samband med detta använder författaren sig av begreppen validitet och reliabilitet. Validitet eller giltighet innebär att vi undersöker det som vi har tänkt undersöka (Trost 2010). I vår studie handlar detta om hur respondenter uttrycker sig om arbetet med pedagogisk dokumentation, samt hur de uttrycker sig kring barnens delaktighet i den. För att respondenternas svar ska motsvara syftet med vår studie och för att försäkra oss om studiens validitet, har vi formulerat ett antal intervjufrågor med följdfrågor, som hjälpte oss att fånga innebörder i svaren. I detta sammanhang har vi försökt vara så neutrala som möjligt för att inte påverka förskollärarnas svar med våra teoretiska och erfarenhetsmässiga förkunskaper kring pedagogisk dokumentation. Samtidigt anser vi att våra förkunskaper har hjälpt oss följa och förstå förskollärarnas svar, samt att vi med följdfrågor kunde få mer detaljerade beskrivningar och därmed en mer användbar empiri för vår studie.

Enligt Trost (2010) bygger reliabilitet eller tillförlitlighet i kvalitativa studier på att vi undersöker det som vi är intresserade av att undersöka på rätt sätt. Detta innebär att frågorna som vi ställer till respondenterna har fokus på samma innehåll, samt att vi transkriberar deras svar precist och objektivt. I samband med detta krävs en noggrannhet i beskrivningen av hur hela processen kring den utförda studien gick till.

Trovärdighet kan enligt Trost (2010) vara ett problem inom kvalitativa intervjuer, eftersom forskare måste visa för dem som ska läsa studien att forskningsresultaten och analysen av data är trovärdiga. I samband med trovärdighet hävdar Bryman (2002 s.355) att om det finns fler beskrivningar av sociala verkligheten är det viktigt att forskaren rapporterar resultat på ett trovärdigt sätt och visar att ”forskaren har uppfattat den verkligheten på rätt sätt.” Detta innebär att det är viktigt att ge en bra redogörelse av alla faser i forskningsprocessen, så som problemformuleringen, val av undersökningspersoner, beslut rörande analys av data, osv. Eftersom vi är två personer som har granskat insamlad data flera gånger och noggrant anser vi att det kan förstärka studiens trovärdighet. Vi har spelat in intervjuerna och därmed öppnas möjlighet att återkomma till insamlad data och upptäcka nya innebörder som har hjälpt oss att

formulera och analysera resultaten. För att underlätta analysprocessen har vi först kodat och sedan kategoriserat insamlad data och i samband med detta har vi också skrivit citat som vi använder för att bättre illustrera de olika kategorierna. På detta sätt vill vi visa att vi har strävat efter att fånga den innebörd som finns i våra respondenters svar och sammankoppla dessa med syftet och frågeställningarna i vår studie.

4.Resultat och analys

I detta kapitel skriver vi fram resultat och analys av vårt empiriska material. Med bakgrund i studiens syfte och frågeställningar har vi identifierat följande kategorier av pedagogisk dokumentation: *som synliggörande, som underlag för reflektion, som förhållningssätt och som verktyg för demokrati*. I samband med dessa kategorier har vi sett att det framkommer dilemma i arbetet med pedagogisk dokumentation, vilket vi kommer att skriva fram som en kategori med underkategorier: etiska och praktiska dilemma.

Vi väljer att skriva resultat och analys tillsammans under en rubrik för att vi ser intervjuvaren, analys och tolkning som någonting som går in i varandra. Vi börjar med att belysa förskollärarnas uttalande om sina erfarenheter i arbete med pedagogisk dokumentation och barns delaktighet i den, för att sedan tolka och förklara detta utifrån vår valda teoretiska bakgrund. Kategoriredovisning motiveras genom exempel från intervjuvaren.

För att underlätta för oss själva och göra det tydligt för läsaren väljer vi att sätta en rubrik som heter ”analys” under varje kategori. Enligt Stukat (2005) kräver resultatredovisning av kvalitativ data ett övertygande resonemang och ny förståelse, vilket vi kommer att eftersträva. Förskollärarna benämns med bokstäverna A, B, C, D, E och F.

4.1 Som synliggörande

Alla förskollärare är överens om att pedagogisk dokumentation är bra som kollektivt arbetsverktyg, en visualiseringsprocess som finns kvar. Bland förskollärarna finns olika uppfattningar om vad syftet med pedagogisk dokumentation är. En anledning är att förskollärarna använder sig av pedagogisk dokumentation för att få syn på barns lärande, samt som de belyser vikten att få syn på sitt förhållningssätt och den verksamhet de erbjuder barnen.

Pedagogisk dokumentation för mig är när jag kan följa en lärprocess med antingen ett eller flera barn. För att se hur barnet tänker, vilken kunskap får det, hur det kommer vidare och hur kan jag hjälpa det här barnet för att nå dit som det kanske vill. (förskollärare A)

... att vi synliggör det vi gör, dels för barn, men framförallt för oss själva, för föräldrar och andra som kommer in i vår verksamhet. (förskollärare B)

... att man synliggör verksamheten, hela verksamheten, inte bara det barnen gör, utan det som är tanke bakom verksamheten. (förskollärare C)

... att jag får syn på saker och tankar hos barnen som jag inte annars skulle ha sett, eller kanske stannat upp och reflekterat över. Vi dokumenterar också våra egna processer självklart. (förskollärare E)

Analys

Pedagogisk dokumentation möjliggör synliggörandet av förskolans verksamhet, barnens och även förskollärarnas lärprocesser, tankar och göranden. Pedagogisk dokumentation kan då ses som ett arbetsverktyg för formativ bedömning som hjälper till att förstå vad som pågår i verksamheten. Detta synliggörande blir en pedagogisk resurs som visar på vilket sätt barnen och förskollärarna deltar i lärprocesser, hur barnen går till väga i sina kunskapssökande processer och vilka strategier de använder när de lär sig. Barnen får möjlighet att se sig själva under och efter lärande processer. Synliggörande med det konkreta materialet blir grunden för återkoppling och fungerar som fördjupande, stödjande, stärkande och framåtblickande. Alla dessa begrepp kopplar vi till pedagogisk dokumentation som formativ bedömning.

Förskollärarna talar om vikten av att vara en medforskande pedagog som tillsammans med barnen kan öppna vägar för att skapa mening genom att stötta barn och utmana för att barnet ska ”nä dit som det kanske vill”(förskollärare A). Pedagogisk dokumentation som formativ bedömning riktar blicken på förskollärarnas insatser och den verksamhet som erbjuds barn, samt möjliggör att förutsättningar för barns lärande förbättras för att kunna komma vidare i lärandeprocesser. Pedagogisk dokumentation som sådan synliggör centrala begrepp, syn på barn, lärande och kunskap och därmed handlar om att ta vara på barnens meningsskapande.

4.2 Som underlag för reflektion

Förskollärarna betonar vikten av reflektion i arbetet med pedagogisk dokumentation. De beskriver att när en dokumentation används i pedagogiskt syfte, tolkas och analyseras av flera då blir det pedagogisk dokumentation. Det framkom att både reflektion med barn och arbetskollegor är betydelsefulla för att kunna föra den pedagogiska processen framåt. Det handlar om att kunna ta tillvara andras perspektiv, dvs. se saker ur flera synvinklar än sin

egen. Utifrån detta uttrycker flera förskollärare vikten att använda pedagogisk dokumentation kontinuerligt och hålla den levande.

Här vill jag lyfta upp reflektion, hur man kan tillsammans med barnen hitta former så att det fungerar med barnen, vad man kan ställa för frågor, så att man får de till att reflektera... så att jag få barnen in i den reflekterande tanken... gå tillbaka, blicka framåt och blicka i nuet, det är ganska viktigt. (förskollärare C)

Det ska hända någonting med dokumentation, det ska inte bara bli en bild... man måste använda den och reflektera för att det ska bli någonting. ... det finns tillgänglig för barnen, titta efter den, ifrågasätter, vad det är, vad har hänt... finns hela dagen att den ska vara levande hela tiden i förskolan. (förskollärare D)

Att man inte bara sätter upp den på väggen utan man kan ta ner den så kan man göra en reflektion. Man måste sitta i arbetslaget, lyfta bilder, teckningar, vad det är som händer bland de barnen jag har runt omkring mig... bygga vidare på utifrån dig och dig och mig... för tillsammans kan vi bli väldigt starka, vi berikar ju varandra jättemycket, vi lyfter varandras kunskaper. (förskollärare A)

Men när man använder den igen i något annat syfte då blir det för mig pedagogisk, då blir det ett levande material. (förskollärare E)

Pedagogisk dokumentation är ändå ett underlag det ska föras tillbaka på något sätt till verksamheten, till barnen, till oss eller så att det blir den spiralen på något sätt att det kommer tillbaka. (förskollärare F)

Analys

Förskollärarna beskriver reflektionen som central i arbetet med pedagogisk dokumentation. Pedagogisk dokumentation som reflekterande praktik skapar meningsfulla möten för diskussion, tolkning, analys och reflektion. Reflektion öppnar upp för ny förståelse och skapar möjligheter att den kollektiva potentialen träder fram. Den fungerar som stöd och hjälp för förskollärare och barn att finna nya ingångar till lärande, sätta igång nya händelser, ingå i nya relationer och nytt meningsskapande. I det sammanhanget är det viktigt att vara en lyssnande och närvarande förskollärare som tillsammans med barnen är i händelsecentrum, här och nu, för att kunna förstå, fånga och använda det som uppstår under de reflekterande stunderna. Detta för att sedan kunna fortsätta synliggöra och utveckla med hjälp av pedagogisk dokumentation. På så sätt kan man fånga de viktiga förändringar som sker både hos barnen och hos förskollärarna själva. Dialog och kommunikation sätter olika tankar i rörelse där det sker tankeutbyten som möjliggör att öppna upp oväntade vägar och tänka nytt. Pedagogisk

dokumentation som reflekterande praktik binder samman olika röster så att det bildas en meningsfullhet för barn, förskollärare och föräldrar, samt så att utvärdering och utveckling av den egna verksamheten blir möjlig.

Förskollärarna lyfter också fram att det ska hända någonting med dokumentationen för att den ska bli pedagogisk, samt vikten att hålla den levande. De beskriver att pedagogisk dokumentation har både retrospektivt och framtidsperspektiv där den fungerar som en länk mellan det som har hänt och kommer att hända. Utifrån detta kan pedagogisk dokumentation tolkas som en transformativ kraft där både barn och förskollärarna driver lärandeprocesser vidare där det uppstår ett nytt kooperativt lärande. Med hjälp av kontinuerlig reflektionen blir pedagogisk dokumentation värdefull för barn eftersom de har möjlighet att diskutera och möta det som de redan har gjort. På detta vis ser barnen att det som de gör har betydelse och att det finns en mening i detta.

Vår tolkning är att pedagogisk dokumentation som transformativ kraft möjliggör att finna nya sätt att tänka och tala om sin praktik. Den sätter igång nya händelser och utmanar de förgivettagna föreställningar om vad ett barn är och hur vi tolkar det barnet säger och gör, samt hur vi förstår förskolans uppdrag.

4.3 Som förhållningssätt

Några förskollärare uttryckte att pedagogisk dokumentation är ett sätt att ta avstånd från det traditionella sättet att lära, förmedlingspedagogik. Samtliga förskollärare lyfter upp utforskande, undersökande arbetssätt där öppna, reflekterande frågor utmanar barnens tänkande och förståelse för sin omvärld i ett kooperativt lärande. Detta kopplas av vissa förskollärare samman med demokratiskt förhållningssätt.

Lyssnandet är en förutsättning för att kunna arbeta med pedagogisk dokumentation betonar förskollärarna. Vidare berättar förskollärarna att pedagogisk dokumentation blir kommunikation mellan barn och barn samt barn och pedagoger. När dokumentation ges tillbaka till barnen upplever barnen sina tankar på nytt vilket leder till nya frågor, ny förståelse och ny kunskap beskriver förskollärarna.

Att det är genom pedagogisk dokumentation som jag förstår vad barnen försöker förstå, vad de är intresserade av. Vi arbetar ju med att vi lyssnar vad barnen säger. Jag tror att man måste snabbt återkoppla till barnen, för att de ska känna att det är deras, att det inte är något som vi har hittat på. (förskollärare E)

Du kan inte arbeta med pedagogisk dokumentation om du inte lär dig att lyssna och se. Det går inte! Du måste lära dig att lyssna på alla, du kan inte bara lyssna på barnet, du måste lära dig att lyssna på dina kollegor, du måste lära dig att lyssna på dig själv... nu blev det så här, varför det blev så, man måste ställa de här frågorna HUR, VAD och VARFÖR, alltså ifrågasätta för att förstå och kunna gå vidare. Det finns en stomme, men det spretar ut åt många olika håll, det är ett fint ord rhizomatisk. (förskollärare C)

Jag har försökt att ha några frågor som t ex. Kommer ni ihåg vad vi gjorde? ungefär som återberättande, Vad var det som var lätt när vi gjorde det? Vad var det som var svårt och hur löste vi det? Det är ungefär så att man ska ha en ingång. Jag tycker att det handlar om att komma ifrån förmedlingspedagogik... att lärande sker relationellt, liksom att man lär i processer. (förskollärare F)

Jag ser det förändrande kunnandet ... för vi upprepar mycket saker, för mig är det viktigt att vi kommer någonstans hela tiden... att barnen faktiskt får ett förändrat kunnande.(förskollärare D)

... det här barnet kan lära ett annat barn... att bygga vidare på det här utifrån dig och dig och mig tillsammans... det är som ringar på vattnet, flera kan få den kunskapen. (förskollärare A)

Analys

Pedagogisk dokumentation som förhållningssätt riktar blicken mot läroprocesser som uppstår i samspel med andra och omgivningen och har som syfte att synliggöra barnens förändrande kunnande och deltagande i lärandeprocesser. Förskollärarna motsätter sig förmedlingspedagogik och de lyfter fram betydelsen av lärandeprocesser där ömsesidigt lyssnade möjliggör kommunikation och dialog och leder till utvecklingen. För att kunna bygga en mening kring pedagogisk dokumentation lyfter förskollärarna frågor som hur, vad och varför vissa saker blir som de blir. På detta vis blir pedagogisk dokumentation ett redskap som utmanar dominerande diskurser och därmed blir kunskapssökande, en process som ständigt förändras och är i ständig rörelse, vilket är i linje med postmodern teori.

En viktig aspekt under lärandeprocesser handlar om förskollärarens lyhördhet för nya, oväntade vägar som uppstår i relationellt lärande vilket förknippas med rhizomatisk lärande. Det är ett lärande som växer i alla riktningar utan synbar början eller slut ”det spretar ut åt

många olika håll” (förskollärare C). Lyssnande ses som en betydelsefull förutsättning för att kunna bygga en verksamhet där både barnen och pedagogerna är delaktiga. I detta sammanhang är det viktigt att framhålla förskollärarnas medforskande roll där de tillsammans med barnen deltar i lärandeprocesser där alla med sina olika kompetenser och erfarenheter kan bidra.

Utifrån ovanstående tolkar vi det som att det förhållningssätt som präglar arbete med pedagogisk dokumentation kan avslöja vilken position barnet har i lärandeprocesser, vilken kunskap som produceras och hur lärande uppstår. Med andra ord har förskollärarnas sätt att möta barn betydelse för vilka diskursiva praktiker skapas. Barn formas och skapar identitet genom att ta intryck i dem konkreta pedagogiska sammanhang de möter. Diskursen som framträder i förskollärarnas uttalande är ett barn som tillåts utforska, tänka och erfara mening för att skaffa förståelse för sig själv och sin omvärld. Genom att barn ses som kompetenta, att ha en syn på lärande som relationellt och att se på kunskap som föränderlig, bildas en del förutsättningar för att pedagogisk dokumentation får en transformativ kraft. En kraft som kan förbinda olika röster: barnens, förskollärarnas och andras och därmed bli ett viktigt kommunikativt redskap som kan leda till förändringar och utvecklingar i verksamheten.

4.4 Som verktyg för demokrati

Några förskollärare pratar om pedagogisk dokumentation utifrån samhällets perspektiv. De menar att pedagogisk dokumentation hör ihop med ett demokratiskt förhållningssätt och kan öka barns delaktighet. Samtliga förskollärare uttrycker att barnen kan vara delaktiga på olika sätt och att de har kommit olika långt i processen. Bland förskollärarna finns en medvetenhet om betydelsen av barns delaktighet i arbetet med pedagogisk dokumentation, samt som de uttrycker att det är även den svåra biten.

Vi vill att barnen ska vara mer ansvarstagande och att barnen ska känna att det är deras verksamhet. (förskollärare E)

Pedagogisk dokumentation är en förutsättning för att få en demokratisk verksamhet. Vi försöker inte styra reflektionsstunderna, vi vill verkligen höra vad barnen tänker, att deras röster ska komma fram. (förskollärare B)

Delaktighet är när man kan påverka verksamhet... att barnen kan känna, jag kan påverka på något sätt det som händer och sker... där skulle vi säkert bli väldigt mycket bättre på, för barnen är ganska styrda. (förskollärare C)

Om barnen inte är delaktiga kan jag ju inte heller lyssna vad barnen har för tankar... att jag är lyhörd utifrån barnens tankar och funderingar, då får jag också en kunskap och ett lärande tillsammans med barnen. (förskollärare A)

Pedagogisk dokumentation ger en möjlighet för barnen att deras röster bli hörda och att jag har möjlighet att spinna vidare på var ska det ta vägen... men det tycker jag egentligen är jättesvårt. Det är ett verktyg för demokrati, att det vi gjorde igår det har med det vi gör idag och det kommer att påverka vad vi gör i morgon. ... att man fostras att mina tankar och min röst, den är värd någonting. (förskollärare F)

Analys

Samtliga förskollärare lyfter fram vikten av att barnens röster blir hörda eftersom det är viktigt att barnen upplever sig själva som aktörer som kan påverka, förändra och utmana, vilket kan kopplas med pedagogisk dokumentation som transformativ kraft. De framhåller också att det är viktigt att se barn som subjekt som både har ansvar och makt över sitt eget lärande. Detta kräver att barnen ska bli lyssnade på, men även att de lyssnar på andra och att de kan uppleva en mångfald av olikheter där deras frågor, idéer och teorier tas tillvara, synliggörs och bekräftas. I samband med detta är det betydelsefullt att barnen inte ska ledas till redan formulerade och förutbestämda svar, utan utmanas att tänka kritiskt och bygga en kultur av samarbete, kommunikation och reflektion. Detta kräver närvarande, engagerade och lyssnande förskollärare som kan förstå olika strategier som barnen använder i sina lärandeprocesser. Pedagogisk dokumentation som skapas med barn och återges till barn möjliggör att barnen möter demokrati i ord och handling. Den blir också ett viktigt redskap för att fånga mångfald där många röster möts och synliggörs, där barnen genom att integrera med varandra skapar utgångspunkt i att lära tillsammans, samt bidrar till gemenskap.

Med hjälp av pedagogisk dokumentation konkretiseras de värden och normer vårt samhälle vilar på. Att vara delaktig innebär att ingå i relationer, skapa mötesplatser i vardagen och bygga någonting tillsammans i en ständig pågående process. Detta kräver en förmåga att närma sig barnens perspektiv och tillvara ta barnens behov och önskemål. Delaktighet, lyssnande, reflektion och ansvarstagande är begrepp som förskollärarna ger uttryck för. Deras syn på barn, lärande och kunskap hör ihop med ett demokratiskt förhållningssätt och förbinds

med samhället.

4.5 Dilemma

Förskollärarna beskriver arbetet med pedagogisk dokumentation som komplext och uttrycker att det är viktigt att hela tiden värdera hur man ska gå tillväga så att det blir meningsfullt för barnen. Bland förskollärarna finns funderingar hur offentlig dokumentationen ska vara. De efterlyser även en organisation som stödjer arbete med pedagogisk dokumentation.

4.5.1 Etiskt dilemma

Förskollärarna ställs inför en rad val i arbetet med pedagogisk dokumentation och med detta följer också ett etiskt ansvar. Samtliga förskollärare uttrycker att det är svårt att göra val, vad som ska väljas och vad som ska visas samt att det de väljer bort också är ett val. Vidare lyfter de upp barns betydelse och deras integritet i dokumentationsprocessen och i samband med detta tar de upp maktperspektiv, det gäller att släppa kontroll och motstå makt, betonar två förskollärare. Bland förskollärarna finns en medvetenhet om vikten av att föra diskussioner i arbetslaget om barns möjligheter och rätt att vara med och bestämma över dokumentationsprocessen, samt hur det som väljs och visas kan påverka barnets uppfattning om sig själv.

De etiska aspekterna är viktiga, tycker jag, Vad dokumenterar vi? Varför? Är det okej att hänga ut det om ett barn? ... det kan faktiskt vara kränkande för vissa barn att sätta ut vissa saker också...
(förskollärare E)

... hur nära ska jag gå, hur mycket jag ska exponera barnen, hur lustfyllt blir utforskande om man har en kamera i ansikte... mycket diskussion kring det. (förskollärare B)

... sen det är barnen som bestämmer om det här kortet ska uppe eller inte. Det är inte säkert att de vill visa det. (förskollärare A)

Det där är en otrolig svår balansgång... ”Syns jag inte så finns jag inte, respektive syns jag så finns jag! ... att man som barn är verkligen fri att säga ja eller nej... och som förälder vad det är för bild av t.ex. mig eller mitt barn som visas upp på förskolan...(förskollärare F)

... och våra barn har producerat målningar på målningar på målningar... och förut har vi inte någonsin frågat de om det var OK att vi satt upp dem och en del har blivit jätteledsna att deras

bilder har visats och har slitit bort dem, osv. Då har jag lärt mig en läxa, jag måste fråga.
(förskollärare C)

Analys

En viktig aspekt i arbetet med pedagogisk dokumentation handlar om förskollärarnas medvetenhet om sin position i förhållande till barnen. Detta kräver ett kritiskt förhållningssätt, dvs. studera och tolka val som görs och hur barn involveras i dessa. Vad dokumenteras? Varför dokumenteras vissa saker? Är det alltid positivt att synliggöras?

En medvetenhet kring barnets subjektivitet och integritet är viktiga aspekter för att barnen ska ha möjlighet att vara delaktiga och kunna påverka dokumentationsprocessen. Genom att hitta kommunikationsformer och ta barnens åsikter på allvar får förskollärarna kunskaper om vad barnen ser som är viktigt att dokumentera, dvs. en förståelse av barns perspektiv.

Förskollärarna berättar att det kan finnas skillnader med det som de ser som betydelsefullt att dokumentera och vad barnen själva tycker. En förutsättning för ett etiskt ställningstagande är också att förskollärarna är aktiva lyssnare, ger barnen möjlighet att ta initiativ, motiverar dem till deltagande så att barnen ska glädjas åt det som produceras. Vidare är det viktigt att fånga det som är meningsfullt för barn, dvs. att barnen ska känna sig bekväma med dokumentation. I förskollärarnas ansvar ligger att hela tiden värdera vilka val som ges till barn i frågan om deras bestämmande och deltagande. Det är både en etisk och demokratisk fråga.

Att vara en lyssnande förskollärare och att inta ett kritisk förhållningssätt kan ses som en bidragande faktor till förändringen av förhållningssättet i mötet med barnen. Förskollärarens uttalande ”Då har jag lärt mig en läxa, jag måste fråga” visar den pedagogiska dokumentationens transformativa kraft.

4.5.2 Praktiskt dilemma

Trots allt positivt med pedagogisk dokumentation finns det en del svårigheter som förskollärarna ger uttryck för. Det största är tiden. De anser att deras reflektionstid inte räcker till, samt som de framhåller att dokumentation ska hållas så enkel som möjligt så att man inte ska drunkna i den. Några förskollärare lyfter även upp organisationens betydelse i arbetet med pedagogisk dokumentation. Det som framkom är avsaknad av kunskap och engagemang hos kollegor och att det är svårt att dokumentera och vara närvarande samtidigt. Samtliga

förskollärare är överens om att det finns svårigheter med pedagogisk dokumentation, men de betonar ändå att fördelarna överväger nackdelarna.

Vad är det som är viktigt i det vi ser och hör, vad ska vi ta upp och vad ska vi låta vara. Vad ska man välja... det finns inte något rätt svar hur man använder den pedagogiska dokumentationen, utan vi skapar vårt eget sätt och det kräver energi och väldigt mycket tankar. Man har alldeles för lite tid att reflektera. (förskollärare B)

Har man en checklista eller man bockar av varje mål och så det är klart att det är lättare att ta ryggen fri... Och när man känner stress press, så har jag själv jättelätt att längta efter den typen av lösningar... Och det får man ju ALDRIG sådant arbete med pedagogisk dokumentation... men vi har jobbat... med vårt projekt. liksom jättemånga månader nu, och jag kan fortfarande bli, aj, liksom vad vi är på vägen nu... jag upplever också det ganska många gånger att man liksom blir ensam i sina tankar... om man har kollegor som inte vill vara med. (förskollärare F)

Jag känner att jag inte har den tid jag skulle vilja... man måste hitta en organisation som ger tillfälle till reflektion. (förskollärare C)

... man kan inte dela på sig, det vore kanske bra att ha någon som bara är där och filmar, någon annan som sköter den biten... det skulle underlätta. (förskollärare D)

Analys

Att ha förutsättningar och en organisation som stödjer arbetet med pedagogisk dokumentation är viktigt. Förskollärarna tar upp att det är tidskrävande att arbeta med pedagogisk dokumentation, samt att det är energikrävande att hitta fungerande former för detta arbete. Gemensam reflektion ses som en grundläggande förutsättning för att dokumentation ska leda till utveckling och förändring. Att vara i nuet och engagera sig i barns lärande samtidigt som lärandeprocesser ska filmas upplevs svårt. Förskollärare framhåller även hur arbete med pedagogisk dokumentation är komplext och i samband med detta hur utbildningen kring pedagogisk dokumentation gör att förskollärarna förstår mer om den komplexiteten. Förskollärarna brottas med att lämna det som kan kännas rätt, tryggt och förutsägbart där man kan pricka av det som är gjort och sedan bli nöjd. Att vända sig till det oförutsägbara, okända och komplexa arbetet med pedagogisk dokumentation kräver en mångfald av olika tankar, idéer och hypoteser. Därmed krävs att alla kollegor är med och att de är engagerade i arbetet med pedagogisk dokumentation, eftersom en mångfald tankar, förståelser och perspektiv ses som grunden i detta arbete.

5. Diskussion

I detta kapitel kommer vi att skriva fram metoddiskussion och resultatdiskussion. I första delen diskuterar vi hur val av metod har inverkat på vårt resultat för att sedan i andra delen, diskutera den förståelse och konstruktion av pedagogisk dokumentation, samt barns delaktighet som framkom av det insamlade materialet. Detta gör vi genom att knyta ihop vårt syfte, resultat och tidigare forskning.

5.1 Metoddiskussion

Vi genomförde sex intervjuer som det var tänkt från början och vi fick utförliga svar från våra respondenter. Detta gav oss överblick i deras uppfattningar och erfarenheter kring det vi valde att skriva om. Innan vi utförde intervjuerna läste vi på ämne väl, vilket underlättade vår konversation. Vi var noga att ge respondenterna den tiden de behövde för att berätta om sina erfarenheter, utveckla sina idéer och förklara sina synpunkter för att få en djupgående och detaljerad data. Insamlad data blev ett brett material som tog mycket tid att bearbeta. Vi anser att vårt metodval fungerade bra och att materialet vi fick svarade upp till det vi undersökte, samt var användbart för att uppnå studiens syfte. Om vi var mer vana intervjuare skulle detta troligen resultera i ett kortare och mer koncentrerat material.

Intervjuerna spelades in med mobiltelefon och vi upplevde det som ett bekvämt och bra redskap, vilket Kvale & Brinkmann (2014) påvisar som en möjlighet att koncentrera sig på ämnet och dynamiken i intervjuerna. Enligt Denscombe (1998) kan intervjuerna med ljudupptagning ansikte mot ansikte hämma informanter. Vi upplevde att våra respondenter var avslappande och ljudupptagning med mobiltelefon var inte alls störande eller skrämmande för dem. Vi var noga att kontrollera det tekniska kring ljudupptagningar innan intervjuerna påbörjades för att en intervju är en engångsföreteelse betonar Denscombe (1998).

Även om vi delade upp intervjuerna mellan oss upplevde vi att de blev ganska likvärdiga och att vi samlade bra underlag för vår studie. Vidare var vi försiktiga med att inte sammanfatta respondenternas svar under intervjun, då detta kan leda till avbrott. Trost (2010) skriver att sammanfattningar bör undvikas också på grund av att det då blir en preliminär tolkning av materialet. Istället är det bättre att vänta tills intervjuerna är avslutade, som vi gjorde, och

sedan i lugn och ro påbörja analysprocessen av insamlad empiri. Vi upplevde också att det blev en naturlig avslutning av intervjuerna där respondenterna fick sista ordet och möjlighet att lägga till ytterligare tankar. Detta ledde till att intervjuerna avslutades på ett mer ordnat sätt, vilket också Denscombe (1998) påvisar.

I nästa steg transkriberade vi våra intervjuer. Enligt Kvale & Brinkmann (2014) handlar transkribering om att översätta det verbala språket till det skriftliga. Samtidigt kan detta innebära att olika kroppsspråkliga uttryck och även röststyrka och betoning på vissa viktiga delar kan förloras. Därför har vi försökt att välja citat som på bästa sätt avspeglar innebörden av våra resultat, samt skrivit vissa ord med stora bokstäver för att synliggöra det respondenterna betonade.

Transkriberingen upplevdes som väldigt tidskrävande och vi hade inga tidigare erfarenheter av detta. Men i likhet med vad Denscombe (1998) skriver såg vi detta som en utmaning. Det svåraste var när respondenterna talade i ofullständiga och avslutade meningar eller började prata om någonting som var mindre relevant för vår studie. Att fånga och tolka tystnaden och betoningar var också en utmaning. Å andra sidan hjälpte det oss att sätta oss in i respondenternas erfarenheter och upplevelser kring pedagogisk dokumentation och barns delaktighet i den. Fördelen var att vi var två så vi kunde dela upp transkriberingsarbetet mellan oss, vilket gav oss mer tid att gå in på djupet och diskutera och analysera insamlat material.

Under studiens gång försökte vi förhålla oss så neutralt som möjligt trots en förförståelse kring det vi studerade och vi är medvetna om att vår förförståelse och erfarenheter kring pedagogisk dokumentation kan ha bidragit till den analys och resultat vi kom fram till.

5.2 Resultatdiskussion

Denna studie syftar till att få en uppfattning om förskollärarnas upplevelser och erfarenheter kring pedagogisk dokumentation och barns delaktighet i den.

I studiens resultat synliggörs pedagogisk dokumentation som ett kollektivt arbetsverktyg som skapar en kultur av medkonstruktion och reflektion. Den möjliggör att det byggs en medvetenhet om den egna praktiken, där både barnens och förskollärarnas potential kommer

fram. Detta stämmer överens med Buldus (2010) och Åsén & Vallberg Roth (2012) utsagor om pedagogisk dokumentation som en professionell lärande gemenskap som ger en övergripande bild av verksamheten. Vår uppfattning är att när förskollärarna får syn på individuella och gemensamma uttryck från barn kan de skapa förutsättningar och påverka barns utveckling och lärande. Å andra sidan påverkas också förskollärarnas professionella utveckling som i sin tur bidrar till utveckling av den pedagogiska verksamheten. Pedagogisk dokumentation som sådan skapar möjligheter att konstruera nya innebörder av den egna praktiken, bekämpa utövande av maktpositioner, samt föreställningar om vad som är rätt och fel, vilket även är i linje med studiens teoretiska ram. I likhet med Lenz Taguchi (1997) anser vi att pedagogisk dokumentation skapar förutsättningar att omskapa den egna praktiken med utgångspunkt från i första hand barnen men även förskollärare.

Studiens resultat visar vidare att pedagogisk dokumentation möjliggör att barnen blir sedda och hörda, dvs. den ger barnen en röst och ökar deras delaktighet. Pedagogisk dokumentation framställs som en gemensam utgångspunkt för kommunikation, dialog, reflektion och ömsesidiga relationer, där barnen har en viktig position. Samtliga förskollärare uttrycker vikten av att skapa dokumentationsprocesser som bygger vidare på barnens initiativ. Detta kräver nyfikna och lyhörda förskollärare med förmåga att släppa kontroll och göra barnen delaktiga i planering, genomförande och dokumentation av den egna praktiken. Även Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) poängterar betydelse av att göra barnen delaktiga i både ord och handling för att de ska uppleva sig som förstådda och viktiga, vilket vi anser har ett starkt samband med barns meningsskapande.

En tredje slutsats som träder fram i resultatet är förskollärarnas medvetenhet om den pedagogiska dokumentationens betydelse för förskolans demokratiska arbete. Förskollärarna talar om ett demokratiskt förhållningssätt där i likhet med Wehner-Godée (2010) barnens egna aktiviteter, det de gör och säger finns i fokus under dokumentationsprocessen. För att barnen ska utveckla förståelse för vad demokrati är anser vi som Skolverket (2012) skriver att det är viktigt att utmana barn, göra dem delaktiga i så stor utsträckning som möjligt och bjuda in i dialog kring det som utforskas. Arbetet innebär både ett demokratiskt och etiskt synsätt som även samtliga förskollärare påvisar. I detta ser vi likhet med Dahlbergs et al. (2001) beskrivning av pedagogisk dokumentation som ett redskap för att skapa en reflekterande och demokratisk pedagogisk praktik, samt möjlighet att vinna en ny legitimitet i samhället.

5.2.1 Pedagogisk dokumentation i förhållande till verksamheten

Pedagogisk dokumentation är en visualiseringsprocess med möjlighet till olika tolkningar och det som dokumenteras motsvarar inte en sann verklighet vilket är i linje med ett postmodernt perspektiv. Postmodernismen uttrycker att det inte finns en absolut verklighet som väntar på att bli upptäckt utan att kunskap är ett resultat av socialt konstruerande som byggs i samtal mellan människor (Dahlberg et al. 2001).

I samband med det vill vi lyfta fram och diskutera pedagogisk dokumentation som reflekterande praktik som enligt vår förståelse är en förutsättning för att arbetet ska fortsätta framåt. Vi ser reflektion som någonting som ska ske tillsammans med barnen och inte om barnen, för då öppnas det möjligheter att synliggöra och kommunicera barnens upptäckter, deras undersökande, teorier, hypoteser och intressen.

Vår studie visar förskolläraarnas medvetenhet kring vikten av att barnen inkluderas i reflektionsprocessen och att deras röster synliggörs med hjälp av pedagogisk dokumentation, där de tillsammans skapar och omskapar kunskaper kring innehållet som de arbetar med. Detta stämmer överens med Skolverkets (2012 s.35) tanke om en verksamhet som ”inspirerar barnen att utforska omvärlden.” Vi anser att denna syn på pedagogisk dokumentation ställer krav på förskollärare att skapa en praktik där nya möjligheter kan utforskas och förverkligas genom att inta ett kritiskt och reflekterande förhållningssätt. I samband med det blir pedagogisk dokumentation ett viktigt redskap för att öppna dörrar till barnens delaktighet och upptäcka vad de är intresserade av att lära sig och hur förskollärarna kan gå vidare för att utmana dem i deras lärande. Utifrån det förstår vi pedagogisk dokumentation som formativ bedömning, som Buldu (2010) skriver om. Pedagogisk dokumentation som formativ bedömning lägger fokus på att upptäcka det som sker under lärande processer, med syfte av att få en inblick i hur, när och vad verksamheten ska erbjuda barnen för att kunna driva lärandet framåt. Detta kan ses som en motsägelse till att bedöma barnen utifrån det som förväntas att de ska utvecklas i en viss ålder.

Vår förståelse är att dokumentation som tolkas på många olika sätt ger utrymme för att arbetet ska vara så meningsfullt som möjligt för barn. Skolverket (2012) menar att det är diskussion och dialog som gör en dokumentation till pedagogisk dokumentation. Här har lyssnandet en viktig dimension, dvs. genom att få ta del av andras tankar får vi möjlighet att bredda vår förståelse och kunskaper ytterligare. I likhet med Dahlberg et al. (2001) anser vi att det är viktigt att ta olikheter på allvar, att se dem som möjligheter snarare än hinder för att kunna

hitta nya kunskapsvägar och bygga nya relationer. Det handlar om att se pedagogisk dokumentation som transformativ kraft som ger utrymme till det oväntade och oförutsägbara, samt driva lärandeprocesser vidare till en ny förståelse. Lenz Taguchi (1997) menar att barn på detta sätt lär sig att lära känna varandra, förhandla, kompromissa och kommunicera med varandra, dvs. de prövar sig själva gentemot varandra för att uppnå en förståelse. När olika tankar möts, diskuteras, tolkas och konfronteras ur olika perspektiv öppnar det upp för identifiering av dominerande diskurser vilket framhålls av Dahlberg et al. (2001). Pedagogisk dokumentation som redskap för att utmana dominerande diskurser väcker frågor kring barnsyn, lärandesyn och kunskapssyn som konstrueras i den egna praktiken.

Vår uppfattning är att detta leder till en fördjupad självreflektion och en vidgad förståelse som säger oss något om hur vi konstruerat oss själva som förskollärare och vilken röst, rättighet och ställning barnet har inom förskolans verksamhet. Det skapar samband mellan vad barnen kan idag och vad de behöver kunna i framtiden och båda dessa perspektiv anser vi ska återspeglas i den verksamhet som erbjuds barnen.

Pedagogisk dokumentation framställs av förskollärarna som ett levande material, integrerad i det dagliga arbete, något som kan återanvändas, återupplevs och återbesökas. Detta är motsats till det som Skolverket (2012) påvisar att det är en svårighet att få in dokumentation som en integrerad del av verksamheten.

5.2.2 Pedagogisk dokumentation i förhållande till barns delaktighet

I samband med att dokumentation har blivit framlyft i den reviderade läroplanen för förskolan har också barns perspektiv och barns delaktighet betonats. Vårt resultat visar på att pedagogisk dokumentation synliggör barnens värld och deras meningsskapande vilket är i linje med Emilsson & Pramling Samuelsson (2012) forskningsstudien. Bland förskollärarna finns en medvetenhet om hur barn vill vara delaktiga i dokumentationsprocesser eller välja bort dem. Utifrån sitt genuina intresse för barn och deras idéer och genom olika frågeställningar kring pedagogisk dokumentation, framför förskollärarna vikten av att skapa förutsättningar för barnen att diskutera, reflektera, fråga, beskriva och lyssna. Detta för att barnen själva och tillsammans med andra ska bli medvetna om att deras delaktighet kring egna och andras läroprocesser kan göra att det de gör och säger upplevs som meningsfullt. Därmed blir pedagogisk dokumentation ett redskap för att synliggöra det kompetenta barnet

som lär sig av och med varandra och att det de säger eller gör tas på allvar, vilket är i linje med Buldus (2010) forskningsresultat.

Pedagogisk dokumentation och barns delaktighet i den är barns rättighet och möjlighet att utveckla kunskaper och förmågor som de behöver i framtiden, vilket är i likhet med Pramling & Sheridans (2009) forskning där de skriver om vikten av att barnen ska känna och veta att de är delaktiga och att deras röster är viktiga och kan påverka verksamheten.

Studiens resultat synliggör också pedagogisk dokumentation som pedagogiskt verktyg och den reflekterande kultur som skapas i samband med dokumentationen. På detta vis skapas förutsättningar för att barnen inkluderas och får en roll som jämbördiga kunskapsskapare. Därmed har även förskollärarna en annan roll där de inte längre är neutrala och kunskapsöverförare, utan ses som medkonstruktörer som tillsammans med barnen ingår i en demokratisk relation (Dahlberg et.al 2001).

Med förskollärare som medkonstruktörer blir barnen delaktiga i dokumentationen och hittar tillsammans nya vägar och sammanhang för lärande. Detta kan å ena sidan ställas i relation till Dahlbergs et al. (2001) forskning som framhåller vikten av att både barn och pedagoger är medkonstruktörer i lärandeprocesser. Å andra sidan motsätter sig detta det tidigare synsättet som framhöll en mer vertikal relation mellan barn och vuxna där barnet sågs som ”fattigt” och som behövdes fyllas med kunskaper som vuxna ansåg som viktiga.

I detta sammanhang, och även utifrån vår studies resultat, visar sig pedagogisk dokumentation vara ett viktigt redskap för att motsätta sig de normerande praktiker som tas för givet kring hur ett barn bör eller ska vara. Våra resultat visar också att detta inte är ett enkelt arbete, men att det är viktigt att skapa en medvetenhet kring betydelsen av att verksamheten ska ge barnen möjlighet att uttrycka sin subjektivitet och berika den tillsammans med andra barn och vuxna i sin omgivning.

5.2.3 Pedagogisk dokumentation i förhållande till samhälle

Förskolan är en samhällsinstitution vars uppdrag är att lägga grunden för det livslånga lärandet, samt fostra och utbilda barn till demokratiska medborgare. Dahlberg et al. (2001)

poängterar att genom reflekterande kultur synliggörs förskolan i samhället där alla involverade kan ta del av det som pågår i verksamheten.

Pedagogisk dokumentation fungerar som utgångspunkt för barns fortsatta lärande och kunskapssökande, som framträder i vårt resultat. Detta är i linje med Buldus (2010) studie som har funnit att pedagogisk dokumentation används för att kunna möta och utmana varje barns lärande. Förskollärarna i vår studie relaterar pedagogisk dokumentation till grundläggande läroplansteoretiska frågeställningar Vad? Hur? och Varför? De menar att pedagogisk dokumentation sätter i gång pedagogiska och didaktiska tankar och synliggör en bild av barnet i förhållande till den pedagogiska verksamheten.

Alla förskollärare anser att pedagogisk dokumentation fungerar som ett verktyg för demokrati, dvs. ger utrymme för andra sätt att tänka och bidrar till medbestämmande och delaktighet. En framträdande diskurs i vår studie är synen på det kompetenta barnet där samtliga förskollärare uppmärksammar ett relationellt lärande som uppstår i samspel med omgivning och framförallt andra människor, vilket stämmer överens med Dahlbergs et al. (2001) och Lenz Taguchis (1997) bild av ett aktivt och subjektskapande barn. Genom att i sin vardag på förskolan samtala och reflektera över sitt och andras agerande och tänkande i olika situationer utvecklar barnen sociala och kommunikativa kompetenser, samt stimuleras att respektera olikheter och kunna påverka sin situation. Dessa kompetenser har ett framtidsorienterat perspektiv och är kompetenser som krävs i dagens postmoderna samhälle. Som förskolans läroplan uttrycker ”verksamheten ska bedrivas i demokratiska former” där ”barnen tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser” för att ”på sikt aktivt ska delta i samhällslivet” (Skolverket 98/10 s.4). Pedagogisk dokumentation som presenteras i vårt resultat stämmer överens med läroplanens intentioner och visar på möjligheter där barnen möter demokrati och kommunicerar vårt samhälles demokratiska värderingar i meningsfulla sammanhang.

Vår uppfattning är att när förskollärarna synliggör hur de tänker tillsammans med barnen och sina kollegor sätter de ord på barnsyn, lärandesyn och kunskapssyn som finns i den egna verksamheten. Förskollärarna i vår studie har en utforskande inställning och välkomnar nya tolkningar i arbetet med pedagogisk dokumentation, vilket ökar barnens möjligheter att göra sina tankar och åsikter gällande. Utifrån detta synsätt förstår vi pedagogisk dokumentation

som en motor med kraft som förbinder alla delar i en helhet och kan släppa tanken om rätt och fel, ifrågasätta det förgivet tagna och bygga nytt.

5.3 Slutord

Vi anser att vi har uppfyllt studiens syfte och besvarat våra forskningsfrågor.

Studien har visat att pedagogisk dokumentation kan ses som ett sätt att ta sig an dagens dokumentationsuppdrag i förskolan och att förskolläraernas attityd till pedagogisk dokumentation som kollektivt arbetsverktyg är överlag positivt. Den sammantagna bilden av pedagogisk dokumentation och barns meningsskapande kan beskrivas utifrån förskolläraernas strävan att utgå från barns perspektiv och göra barnen delaktiga i dokumentationsprocessen. Pedagogisk dokumentation tjänar alltså till att göra lärandet till en demokratisk process där olika kompetenser, tankar, intresse, erfarenheter och perspektiv prövas.

Å andra sidan är det viktigt att vara medveten om kritiska aspekter i arbete med pedagogisk dokumentation så att det inte blir en makt och kontrollmedel i barnens identitetsskapande. T ex. vad vi gör med dokumentation, vilka konsekvenser den får för barnen och vems behov vi tillgodoser när vi dokumenterar. Detta arbete innebär stort ansvar och därför är det viktigt att hela tiden vara kritisk och värdera vilka möjligheter barnen ges att godkänna sitt deltagande i dokumentationsprocesser. Det är en utmaning att ställa sina egna önskemål åt sidan och i stället föra en dialog och lyssna på barnens önskemål och prioriteringar.

Vår uppfattning är att studien kan vara till stor nytta för oss själva och vår framtida roll som förskollärare men även till nytta för andra intresserade. Dokumentation av förskolans verksamhet kräver kontinuerlig diskussion och samtal om hur detta arbete ska ske på ett professionellt sätt. I dessa samtal är det viktigt att ge utrymme till barnens tolkningar och involvera dem i en dokumentationsprocess hela vägen.

Studiens värde enligt vår uppfattning är att den kan stimulera till kritiskt tänkande och öppna upp för nya vägar och möjligheter, vilket vi anser är viktigt för förskolläraryrket och förskolans pedagogiska verksamhet. Med andra ord ger pedagogisk dokumentation oss redskap att utmana de dominerande diskurserna kring syn på barn, kunskap och lärande och blir därmed ett välgrundat underlag för förändring och verksamhetsutveckling.

Studien om pedagogisk dokumentation och barns delaktighet ur förskolläraernas perspektiv har väckt många tankar hos oss för vidare forskning och undersökningar. Det skulle till exempel vara intressant att göra en liknande studie utifrån barnens synvinkel. Hur ser barnen på pedagogisk dokumentation? Vad är det som barnen själva upplever som meningsfullt och intressant i arbetet med pedagogisk dokumentation? Hur upplever de sin delaktighet i dokumentationsprocessen? Vill de bli dokumenterade? Hur fångar barnen olikheter och ser dessa som tillgångar i sitt eget lärande och meningsskapande med dokumentationen som underlag?

I samband med dessa frågor skulle det vara intressant att göra observationer och intervjua barn i förskolor som arbetar aktivt med pedagogisk dokumentation. Vår uppfattning är att tillgången till barns perspektiv, deras erfarenheter och tolkningar kring det som de är intresserade av, kan erbjuda ett värdefullt och intressant underlag för planering och utformning av den pedagogiska verksamheten i förskolan. Detta med syfte att påverka barnens utveckling och lärande och därmed utvidga deras värld.

6.Sammanfattning

Denna studie riktade sin uppmärksamhet på arbetet med pedagogisk dokumentation i förskolan. Studiens syfte var att undersöka hur några förskollärare uttrycker sig om pedagogisk dokumentation, samt barns delaktighet i detta arbete. Det empiriska materialet hade sin grund i två frågeställningar som hjälpte oss att besvara studiens syfte. Dessa frågeställningar var:

Hur beskriver förskollärarna sitt arbete med pedagogisk dokumentation? och Hur beskriver de att de inkluderar barnen i arbetet med pedagogisk dokumentation?

I vår studie har vi använt oss av en kvalitativ metod, semistrukturerade intervjuer, där vi intervjuade sex förskollärare som arbetar i olika förskolor. Alla de intervjuade förskollärarna hade erfarenheter av att arbeta med pedagogisk dokumentation. Studiens resultat visade överlag ett positivt ställningstagande i arbetet med pedagogisk dokumentation. Förskollärarna beskriver pedagogisk dokumentation i relation till den egna verksamheten och i relation till barns delaktighet, vilket förknippas med demokrati och samhället.

Förskollärarna i vår studie uttryckte att de stötte på både etiska och praktiska dilemma i arbetet med pedagogisk dokumentation. Det handlar främst om förskollärarnas egen position i förhållande till barnen, samt vikten av att barnen inkluderas i dokumentationsprocessen. Det praktiska dilemmat knyts an till att det inte är enkelt att avgöra vad som ska synliggöras och att hitta en organisation som stödjer arbetet med pedagogisk dokumentation.

Resultaten visar att pedagogisk dokumentation används för att påverka verksamhetens utveckling. Detta genom en systematisk reflekterande kultur som är grunden i arbetet med pedagogisk dokumentation. Synliggörandet av den egna praktiken tillsammans med barnen möjliggör att utveckla det pedagogiska arbetet i förskolan med syfte att påverka barns lärande. Det andra resultatet som studien visar är att pedagogisk dokumentation ger barnen en röst och stärker deras delaktighet. Att synliggöra barnen och att de blir hörda kräver lyhörda förskollärare med förmåga att inkludera barn i hela processen från planering, genomförande och dokumentation av den egna praktiken. Det tredje resultatet handlar om den pedagogiska dokumentationens kraft för förskolans demokratiska arbete. Detta innebär att förskolan ska skapa förutsättningar för att barnen ska få erfarenhet av att deras röster är viktiga och att det

de säger och gör ska finnas i fokus i dokumentationsprocesser. Med andra ord att barnen själva upplever, att de genom att inkluderas i en dialog, kan påverka, förändra och utmana.

Referenslista

Bjervås, L. (2011). *Samtal om barn och pedagogisk dokumentation som bedömningspraktik i förskolan: en diskursanalys*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2011. Göteborg.

Buldu, M. (2010). Making learning visible in kindergarten classrooms: Pedagogical documentation as a formative assessment technique. *Elsevier*, Vol. 26, nr 7, s. 1439-1449.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. (2001). *Från kvalitet till meningsskapande: postmoderna perspektiv - exemplet förskolan*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.

Dahlberg, G. & Elfström, I. (2014). *Pedagogisk dokumentation i tillblivelse*. Pedagogisk forskning i Sverige, årg. 19, nr 4-5, s.268-288.

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Emilsson, A. & Pramling, Samuelsson, I. (2012). *Jakten på det kompetenta barnet*. Nordisk Barnehageforskning, 1890-9167 vol. 5 nr 21 sid 1–16.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lenz Taguchi, H. (1997) *Varför pedagogisk dokumentation?* Stockholm: HLS Förlag.

Lenz Taguchi, H. (2013). Intra- aktiv pedagogik utmanar tänkande i förskolan. I Colliander, M-A., Stråhle L. & Wehner- Godée, C. (2010). *Om världen och omvärlden. Pedagogik i praktik och teori med inspiration från Reggio Emilia*. Stockholm: Liber, s.127-145.

Lindgren, A-L & Sparman, A. (2003) *Om att bli dokumenterad – Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation*. Pedagogisk Forskning i Sverige, årg. 8, nr 1–2, s 58–69.

Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (2003). *Delaktighet som värdering och praktik*. Pedagogisk Forskning i Sverige, årg. 8, nr 1–2, s 70–84.

Sheridan, S. & Pramling, Samuelsson, I. (2009). *Barns lärande – fokus i kvalitetsarbetet*. Stockholm: Liber

Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur. 4 uppl.

Vallberg-Roth, A-C. & Månsson, A. (2010). Dokumentation och bedömning i förskolan. I

Riddesporre, B. & Persson, S.(2010). *Utbildningsvetenskap för förskolan*. Bokförlaget Natur & Kultur. Stockholm. S.229-249.

Wehner-Godée, C. (2000) *Att fånga lärandet – pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier* Stockholm: Liber AB.

Åsén, G. & Vallberg Roth, A-C. (2012). *Utvärdering i förskolan - en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Skolverket (2012). *Utvärdering, uppföljning och utveckling i förskolan: pedagogisk dokumentation*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98: reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.

Språkrådet (2008). *Svenska skrivregler*. 3 uppl. Stockholm: Liber

Vetenskapsrådet (2010). *Forskarens etik*. <http://www.codex.vr.se/forskarensetik.shtml>.

Bilaga 1

INTERVJUFRÅGOR:

1. Vad innebär pedagogisk dokumentation för dig?
2. Hur arbetar du med pedagogisk dokumentation
3. Vilket är ditt syfte med pedagogisk dokumentation?
4. Vad ser du som möjligheter i arbete med pedagogisk dokumentation?
5. Hur ser du på barnets delaktighet i pedagogisk dokumentation?
6. På vilket sätt kan barnen vara delaktiga i pedagogisk dokumentation?
7. Hur ser du på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation?
8. Vad kan det vara för dilemma du möter i arbete med pedagogisk dokumentation?
9. Finns det någonting du vill tillägga vad gäller pedagogisk dokumentation?

FÖLJDFRÅGOR:

Hur menar du?

Kan du berätta mer?

Kan du utveckla det?

Kan du ge några exempel?

Bilaga 2

Följebrev

Hej!

Vi heter Ranka Antunovic och Admira Bilalovic och är verksamma barnskötare som utbildar oss till förskollärare vid Högskolan Kristianstad. Vi ska nu skriva ett examensarbete gällande pedagogisk dokumentation i förskolan ur förskollärarens perspektiv.

Syftet med det här examensarbetet är att undersöka hur pedagogisk dokumentation är förankrad i förskolan och hur förskollärarna ser på betydelse av barns delaktighet i dokumentations arbete. Studie är en kvalitativ intervjustudie där vi kommer att göra enskilda intervjuer med sex förskollärare.

Du som intervjuperson är väldigt viktig och det skulle vara av stort värde för oss om du vill ställa upp och dela med dig av dina erfarenheter kring pedagogisk dokumentation.

Medverkan är frivillig och kan avbrytas när som helst. Du som intervjuperson är helt anonym och allt material som förekommer i samband med studie kommer att hanteras konfidentiellt. Intervjun kommer att ta ca 45 minuter och vi kommer att använda oss av ljudupptagningar med mobil telefonen under intervjun. Efter studiens slutförande raderar vi inspelningar. När vi är examinerade och godkända får du ta del av vårt arbete om intresse finns.

Hör av dig till oss genom att svara på detta mail, så kontaktar vi dig för att boka en tid för intervjun.

För frågor och funderingar kan du kontakta oss:

admira.bilalovic@linkoping.se

ranka.antunovic@linkoping.se

Med Vänliga Hälsningar /

Admira & Ranka

